

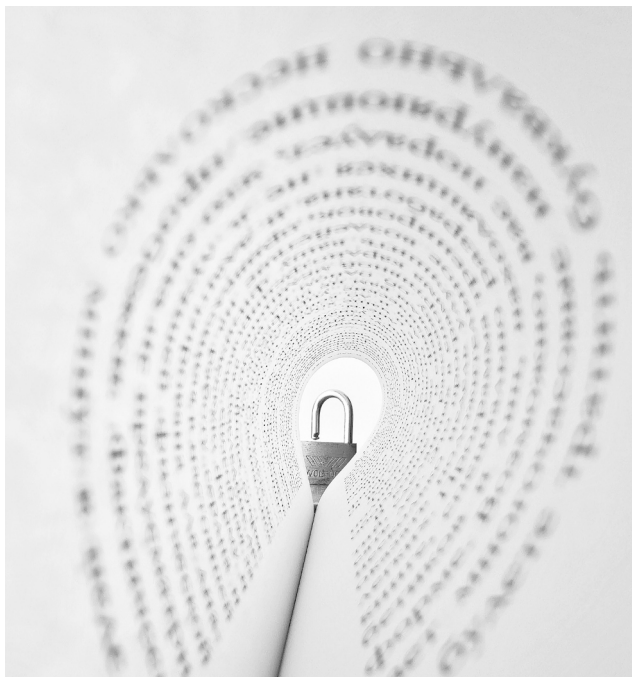
Katja Laitila, Christel Lund ja Heidi Troberg

Avoim tiede - riskien ja ihanteiden välissä -webinaarin satoa

65

STKS:n Tutkijapalvelut-töryhmän webinaari "Avoim tiede - riskien ja ihanteiden välissä" pidettiin 20.11.2025. Tieteen ja tutkimuksen läpinäkyvyys ja avoimuus ovat tärkeitä arvoja, joiden merkitys korostuu yhä enemmän. Arjessa vastaan tulee kuitenkin tilanteita, joissa avoimuutta pitää pohtia esimerkiksi turvallisuus-riskien näkökulmasta. Webinaarin esiintyjät tarjosivat näkökulmia ja työkaluja tähän pohdintaan. Webinaari sai paljon kiitosta ajankohtaisuudestaan ja asiantuntevien esiintyjien ansiosta.

Webinaarin avasi keynote-puhuja, vanhempi tutkija Syksy Räsänen, joka on tuttu korkeakoulukirjastolaisille aktiivisuudestaan Helsingin yliopiston Think Open -blogissa. Räsänen toi keynote-puheen-vuorossaan esille tutkijanäkökulmaa avoimeen julkaisemiseen. Hänen mielestään tutkijat ovat jääneet sivuraiteelle avoimesta tiedejulkaisemisesta käydyssä keskustelussa. Räsänen mukaan tutkijat eivät ole riittävän tietoisia tai kiinnostuneita avoimen julkaisemisen kustannuksista. Korkeakoulukirjastoissa olemme jakaneet saman huolen siitä, että tarvitsisimme enemmän tutkijoita mukaan keskustelemaan tieteen ja tutkimuksen avoimuuteen liittyvistä asioista. Räsänen nosti esiin rahalliset kannustimet, mutta ne lienevät mahdottomia toteuttaa nykyisessä taloustilanteessa. Ehkä tärkeämpää saattaisi olla meritoitumismahdollisuuksien

laajentaminen. Tähän monet korkeakoulut ovat myös sitoutuneet allekirjoittamalla CoARA-sopimuksen (The Coalition for Advancing Research Assessment).

Räsänen viittasi myös meritoitumismahdollisuuksien laajentamiseen esitellessään yhden vaihtoehdon kansainvälisten tiedekustantajien alati nousevien

**Entä jos tutkijat itse
perustaisivat open
access -tiedelehtiä?**

maksujen välttämiseen. Hänen vaihtoehtonsa perustui tilanteeseen, jossa tutkijat perustavat aktiivisesti uusia timantti open access -mallin mukaisesti toimivia tieteellisiä lehtiä ja ottavat itse vastuun lehden pyörittämisestä. Vaikka tämä

ajatus ei ole uusi, on se äärimmäisen ajankohtainen, kun mietitään tieteen resilienssin vahvistamista. Haasteeksi Räsänen mainitsi vertaisarvioinnin järjestämisen ja sen, etteivät tutkimusrahoittajat välttämättä tunnista tai tunnusta näitä lehtiä yhtä hyvin kuin perinteisiä ja tunnettuja kaupallisten kustantajien lehtiä. Ratkaisuksi tähän hän ehdotti, että tiedelehtityö meritoisi tutkijaa siinä missä perinteinen julkaiseminenkin. Räsänen esittämässä, uusien vertaisarvioitujen tiedelehtien perustamis- ja julkaisuprosesseissa tieteellisillä kirjastoilla olisi keskeinen rooli.

Tutkimusturvallisuus OKM:n silmin

Päivän toisessa keynote-puheenvuorossai Opetus- ja kulttuuriministeriön opetusneuvos Tiina Vihma-Purovaara puhui tutkimusturvallisuudesta. Vihma-Purovaara on OKM:n Tiedepolitiikan vastuualueelta (TIEVA), joten hänellä on näköalapaikka kansalliseen tutkimukseen ja tutkimusprosesseihin ja niihin liittyviin turvallisuuskysymyksiin ja uhkiin.

Vihma-Purovaara muistutti, että tiede ja tutkimus ovat aina olleet osa geopolitiikkaa ja niitä on käytetty vallan välineinä ennenkin eli nykyisessä tilanteessa ei sikäli ole mitään uutta. Tieteen vapaus on tärkeää ja arvokasta, mutta se ei poissulje sitä, että turvallisuusnäkökohtiin pitää kiinnittää huomiota tutkimusprosessin aikana. Vaikka perustutkimus ja julkinen tieto ovat Vihma-Purovaaran mukaan valvonnasta vapaita, on tutkijoiden hyvä olla tietoisia tutkimusturvallisuuteen liittyvistä asioista ja esimerkiksi kaksikäyttötuotteiden vientivalvonnasta. Tieteen avoimuuden edistäminen ja tutkimusturvallisuuden varmistaminen eivät ole toisiaan poissulkevia tavoitteita. Keskeisessä roolissa ovat kuitenkin tutkijan ja tutkijayhteisön jatkuva valppaus ja tietoisuus mahdollisista riskeistä. Tätä tukevat systemaattiset tutkimuskäytännöt ja yhteisesti sovitut toimintaperiaatteet, jotka muodostavat perustan sekä vastuulliselle avoimuudelle että luotettavalle tutkimusprosessille.

Puheenvuorossaan Vihma-Purovaara esitti myös kysymyksen korkeakoulu- ja tutkimuslaitosten kirjastoille: millaista tietoa me tarvitsemme tutkimus-

turvallisuudesta ja miten tutkimusturvallisuus liittyy meidän toimintaamme? Korkeakoulukirjastojen palvelut ovat viime vuosina laajentuneet ja esimerkiksi tutkimusdatanhallinnan palvelut ovat nykyään arkipäivää. Datanhallinnassa tutkimusturvallisuuteen liittyvät aspektit ovat keskiössä.

Webinaarin keskustelussa nousivat esiin myös opinnäytetyöt: tarvitaanko opinnäytetyöprosessissa osaamista tutkimusturvallisuudesta? Vihma-Purovaara nosti erityisesti esiin väitöskirjat ja niihin liittyvän osaamistarpeen, mutta entä muut yliopisto- ja ammattikorkeakouluopinnäytetyöt. Mikä on tutkimusturvallisuuden rooli niiden prosesseissa? Tutkimusturvallisuuden tietoisuutta on varmistettava myös opinnäytetöiden kontekstissa. Korkeakoulukirjastoilla on uusi rooli aineistönhallinnassa ja sen ohjauksessa opiskelijoille, tutkijoille ja muulle henkilökunnalle. Tutkimusturvallisuus on osa aineistönhallintaa. Myös tekoäly tuo tilanteeseen omat haasteensa.

Näkökulmapuheenvuorot toivat paljon ajankohtaista tietoa

Näkökulmapuheenvuoroissa esiin nousivat niin kansalaistiede kuin myös tietosuojan ja tietoturvaan liittyvät asiat. Jonni Karlsson kertoi kansalais-tieteestä avoimen tieteen toimintakulttuurilinjauksen ja kansalaistieteen suosituksen konteksteissa. Kansalaistieteestä puhuttaessa ajatellaan usein suhteellisen suppeasti kansalaisia ainoastaan aineiston kerää-jinä tai tuottajina, mutta kansalaiset voivat olla tutkimus-prosessissa myös muissa rooleissa. Tärkeää on, että kaikki tietävät, mihin he ovat osallistumassa, mikä on tutkimuksen tavoite ja mihin heidän tuotostaan ollaan käyttämässä. Prosessien on siis oltava mahdollisimman läpinäkyviä kaikkien osapuolten kannalta.

Elina Kilpeläinen esitteli omassa näkökulmapuheen-vuorossaan FinnGen-tutkimushanketta ja nosti esiin tieto-turvaan ja tietosuojan tehtyjä panostuksia. Koska hankkeessa käsitellään ihmisten terveystietoja, ovat tietosuoja ja tietoturva erityisen tärkeitä. Hankkeessa käsiteltävä data on pseudonymisoitua eli raakadataa ei käsitellä. Hankkeessa on myös tarkat toimintaperiaatteet datan käsittelyyn. Ehkä yksi tärkeimmistä FinnGenin periaateista on niin sanottu vähimmäispääsyn periaate: käyttäjät saavat pääsyn ainoastaan niille järjestelmän alueille, joita he toiminnassaan tarvitsevat. Tätä periaatetta kannattaa hyödyntää myös muissa hankkeissa ja projekteissa, käsiteltävän datan arkaluonteisuuden asteesta riippumatta.

Arja Kuula-Luumi täydensi tietosuojanäkökulmaa omassa puheenvuorossaan kertomalla tutkimusdatan anonymisoinnista. Anonymisointi tarkoittaa sitä, että datasta poistetaan sekä suorat että epäsuorat tunnistetiedot siten, että

**Vähimmäispääsyn
periaate: käyttäjille
pääsy ainoastaan niille
järjestelmän alueille,
joita he toiminnassaan
tarvitsevat.**

tutkimukseen osallistuneet henkilöt eivät ole tunnistettavissa. Tutkimusaineistojen anonymisointi voi koskea erityyppisiä kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia aineistoja. Missä muodossa tahansa tutkimusaineiston data onkaan, on muistettava, että avoimesti julkaistulle aineistolle on annettava CC-lisenssi, joka ohjaa aineiston käyttöehtoja. Kuula-Luumin ja Kilpeläisen puheenvuoroissa korostui se, että tutkimusaineistojen avaaminen muiden käyttöön on aina vastuullista toimintaa. Tutkimusaineistojen avaaminen ei ihmistieteissä yleensä tarkoita sitä, että raakadata olisi avoimesti kenen tahansa käytettävissä.

Webinaarin päätti Olli Suomen Kiinan tutkimusturvallisuuteen liittyvä puheenvuoro. Suomenen kertoi, että Kiinassa tutkimusosaaminen on kehittynyt merkittävästi ja erityisesti murrosteknologia-aloihin, kuten esimerkiksi kvanttitutkimukseen, panostetaan paljon. Tutkimus on Suomenen mukaan yleensä hierarkkisempaa ja keskusjohtoisempaa kuin länsimaissa, joten tutkimusturvallisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota ja muistettava, että kiinalainen määritelmä tutkimusturvallisuudelle saattaa poiketa länsimaalaisesta tulkinnasta. Vaikka puheenvuoro keskittyi Kiinaan, Suomenen nosti esiin, että myös muiden maiden tutkijat voivat olla haastavassa ja monitahoisessa tilanteessa.

Yhteenveto

Avoin ja vastuullinen tiede ovat tiiviisti yhteydessä tutkimusturvallisuuden periaatteisiin. Vakiintunut periaate 'niin avointa kuin mahdollista ja niin suljettua kuin välttämätöntä' on edelleen ajankohtainen ja osoittaa tasapainon löytämisen tärkeyden avoimuuden ja tutkimusturvallisuuden välillä. Korkeakouluissa kirjastot toimivat keskeisinä suunnannäyttäjinä tutkijoille, opettajille ja opiskelijoille tarjoten ohjeistusta siitä, miten tutkimusta toteutetaan avoimesti, vastuullisesti ja turvallisesti. Kirjastot ovat omaksuneet tämän uuden vastuualueen nopeasti ja kehittäneet toimintaansa aktiivisesti sekä sisäisten että muiden yhteistyötahojen kanssa. Vaikka kehitystyötä on yhä tehtävä, webinaari tarjosi useita konkreettisia ideoita siihen, kuinka kirjastot voivat jatkossa vahvistaa yhteistyötä tutkijoiden, muiden kirjastojen ja muiden yhteistyötahojen kanssa.

Kirjoittajat

KATJA LAITILA

Hämeen ammattikorkeakoulu

katja.laitila@hamk.fi

CHRISTEL LUND

Turun ammattikorkeakoulu

christel.lund@turkuamk.fi

HEIDI TROBERG

Vaasan yliopisto

heidi.troberg@uwasa.fi